

Вибрані оповідання

Автор:

Пантелеймон Куліш

Вибрані оповідання

Пантелеймон Олександрович Куліш

Пантелеймон Куліш

ВИБРАНІ ОПОВІДАННЯ

Циган

(Уривок з казки)

Був собі колись якийсь-то циган, та такий же то прогіркий п'яниця, що й не приведи господи! Чи є у його яка копійчина, так і несе її у шинк, чи яка жупанина — він і її туди ж пре!

А жінка з дітьми, голі й босі, пропадають без хліба. Танцюють-танцюють халяндри, пішовши у Вороніж (бо вони стояли шатром біля Вороніжа), так що ж бо? Народ не дуже заглядується на їх танці, бо вже вони нікому не в дивовижу.

А батько, я ж кажу, волочиться по шинках та п'є, та гайнує, та б'ється навкулачки з мужиками. Поб'ють йому усю пику, попідставляють окуляри, порозривають на ньому одержу, спакостять нінащо чоловіка; от тоді вже він і тягне до господи та й лежить під шатром, як той кабан у берлозі, поки йому одлигне там трохи на серці.

Такий-то вдався собі навіжений циган!

Отак раз пізно ішов він з шинку додому. Чи йшов він, чи рачки ліз, сього вам не скажу, бо вже давно смерклося, чути тільки було, що дуже крєктав і спотикавсь, далі впав, здихнув разів зо два та й захріп на усе поле.

На той час довелось іхати тим шляхом якомусь панові. Аж ось коні — хвить набік, аж трохи воза йому не перекинули.

— Стій! Що там таке?

Роздивились, аж п'яний циган.

— Узять його з собою! — каже пан своєму поганяйлові.

Узять так і взять, — з панським, кажуть, свого язика не рівняй: коли довгий, то прикоротчають; коли короткий — то витягнуть.

Машталяр зліз з воза, розштовхав під боки цигана та й підвів до воза.

— Куди оце ти мене цупиш? — питається у його циган.

— Лізь, кажуть тобі, на віз!

— На віз? Ну, се ще не велика біда! — каже циган. Сів собі любенько коло пана та й захріп знов на усе поле.

Прокинувшись на другий день, циган як глянув, так і зомлів!...

— Де оце я?.. Куди се я забравсь?.. Чи не в шинку? Так ніт же бо: у шинку вікна не такі, та й стільців немає. Ну, не дай боже, та хто застане мене у сих будинках! Адже ж на мені й волосся не зоставляють — скажуть, що я прийшов красти! Отже, коли прийшло на мою голову лихо!

Тільки що се сказав, аж ось двері рип — і увійшов якийсь синекаптанник.

— Добродію! — каже до його циган. — Коли я сюди зайшов красти, або чого другого, то от чорна земля, щоб я іще почорнів! Щоб мені і руки й ноги повсихали! Щоб я зараз сказився! Щоб світу божого не побачив, коли я знаю, де я, і що, і куди оце я зайшов!...

— Що се ви, пане? — каже добродій. — Чого се ви так божитесь?

— Який же я пан? Я не пан, а циган!

— Господь з вами, пане! Що оце вам приснилось? Чи ви ж таки на цигана походили?

»Що за мара така?» — думає циган.

— Чоловіче добрий! Годі тобі глузувать! Виведи тільки мене із сих хат, так я твого й панства не хочу, та й знайди мені мій бриль та свитку.

— Та що-бо оце ви мені кажете, пане? Як би я посмів над вами глузувати? Натє лишень одягайтесь, та ось принесу вам чаю.

«Що за диво? — думає циган. — Справді він до мене так говорить, як до пана. Надіну вже, так і буть, сей жупан: що буде, то буде!»

Аж ось несуть йому чаю — він п'є; дають люльку — він і люльку тягне, дають поросятини — ість він і поросятину. А потім знов чаю, а потім знов ковбас та поросятини, так що аж живіт йому обдуло!

На другий день, ще він не починавсь, а тут йому уже й несуть чаю, горілки, вареників, ковбас, сала — так що йому уже і в пельку не потовпилось!

От циган бачить, що всі йому кланяються у пояс та знай величають паном — перестав боятись і давай орудувать по-своєму:

— Горілки! Музику! — гукнув він на прислужників.

І зараз вродилась горілка й музика.

Циган дмухнув разом з кварту, покректав, закусив та так повеселів, що аж підскочив:

— А нуте горлиці!

Музики загули, а циган так і пішов кружка по мальованому помосту.

— А що ж ви не танцюєте, вражі діти? — гукнув він на людей. — Танцюйте! Пийте! Їжте! Я не жалую нічого!

От і народ давай виступать по одному та по двоє — і підняли такий гвалт, як на весіллі!

А циган же то вискакує та виспіває навперейми, кричить, гогоче, частує народ і сам п'є — так що й перестаю йому нема. Знай тільки погукує:

Гей грай, коли граєш,

Коли чорні брови маєш!..

Вже й вечір, а циган гвалтує, а циган коїть лиху годину! Да вже як зусім осмеркло, він змігся та і впав, як сніп, п'яний на поміст.

От тоді пан звелів знов одвезти його та й положить на дорозі.

Так і зробили.

Хропе циган, неборак, на усе поле — аж вороння жахається на березах! Вже й світ, а він спить; вже люди й жать ідуть, а він почиває, як після маківки!

От стали його будити:

— Вакуло! Уставай! Уставай!

— Пійдіть ви собі к дияволу! — загукав до них Вакула. — Чаю, бісові діти!

— Тю! Навісноголовий! Тю! Га! Дурний! — і пішли реготатись та тюкати на бідного Вакулу.

Циган підвівся і бачить, що се вже щось не по-вчорашньому.

— А де ж музики? — спитав він.

— Які музики?

— Як які? Аже ж я ваш пан!

— Тю! Навіжений! Що се тобі приснилось?

Оторопів мій циган, розставив ноги і вирячив на народ очі. «Може, й справді се мені приснилось!» — думає він. Та й не став нікому розказувати, щоб ще більше з його не глузували та не приложили йому якого імення.

Гордовита пара

I

Снігом віконечко наше забило... Завірюха... Як то нашим тепер серед шляху? Ростіть скорійш, хлоп'ята, на підмогу татусеві. І матері нема щось довго з річки. Ростіть, ростіть, дівчаточка! Добре сидіти в теплому запічку за старими головами... А як я осталась на світі малою сиротиною — всякої нужди дознала. Яка то, боже мій, давня давнина, а коротенький час дівоцький наче мені вчора змигнувсь... Тепер, що ні почую, забуваю, а крізь ті молодощі дивлюсь у давнину, наче крізь воду прозору. Так, як оце ви обсіли мою куделю, — щоб були здоровенькі, — так було й я зимою граюсь ляльками при своїй бабусі... Дай їй, господи, всі митарства пройти та й не зупинитись!

Древня була моя бабуся-покійничка, — ще то з тих старосвітських людей, що шведчину й усякі невпокої козацькі своїми очима бачили. Тоді, діточки, на Україні велось не по-нашому. Що страшно, то страшно було слухати, а серце линуло голубом у ту старовину невпокійну. Козаки були козаками, дітоньки — одно слово: скрізь пахло волею; земля була розкішна; риби в воді, звіря в гаях — аби охота ловити; і трави були буйнійші; здається, й сонце сіяло краще на святому небові, — далебі, дітки! Тим-то й бабуся-покійничка було каже: «Не стає, не стає, моя дитино, таких дівчат і козаків на Україні, як за мого були дівування».

II

Найчастійш було споминає про Марусю Ковбанівну, що такої краси, каже, і світ настав — не бувало. Я, каже, була ще підлітком, то мені її коло церкви показували здалеку. До неї й приступити, каже, було страшно; така велична. Кунтуш на їй — самі златоглави, коралі на їй — усі в дукачах. Давнього була роду козацького Маруся Ковбанівна, — то ніхто не вбереться краще її між люде. І козаки-молодики її жахались, не то що. Очима поводить — наче душу з тебе виймає: все б їй розказав, не потаїв би їй гріха перед нею. Владична, справді, каже, владична була краса в Ковбанівни.

Батько її Ковбаня отаманував у Січі і все море сплавав, поринаючи на дно за дорогими тими дукатами й коралями, — так-то люде було славлять. А то ще було кажуть, що він по той бік Дніпра у Польщі якимись козаками орудував та й у нашу сторону якомсь прибився. Неприступний був чоловік старий Ковбаня, — і жінка од його не довідалась, хто він і що він, і звідкіля він, і як він.

III

Така ж і дочка в його викохалась. Старий спочив уже на цвинтарі, молодою дівчиною покинув свою Марусю. Молоде ж було, а горде й потайне, крий боже! Було їй на улицю між дівчат не вийде, тільки хіба коло криниці, як зустрине котору, трошки постоїть, словом ласкавим перекинеться. І в будень було дукачі носить; стане против сонця — королівна, та й годі! Вже й дівчата було кажуть,

що в неї й вода з відер наче срібло ллється. А козаки ж тоді були не наших парубків — войовники, хоробрі молодці, а боялись до неї залицятись.

Така була та Маруся Ковбанівна. Скине оком — наче до тебе заговорить, а заговорить — наче заграє. Який би то і козак був, щоб до неї з жартами, з прикладками! Такого не було й на всій Гетьманщині, здавалось.

Отак було розказує мені бабуся. Як ось, каже, пішла чутка поміж дівчатами, що любить Маруся з Прохором Осауленком, та й любить певне; і в вишневім садку їх бачили проти місяця, і старосвітську скиндячку Марусину пізнали в Прохора в ковнірі. Любить. А Прохор Осауленко був козак не з величних; щира душа, себе на сміх не подасть, та й годі. Були козаки на селі против його — що волохаті туркоти против голуба. Отже порай, укажи дівоцькому серцю! Покохала Маруся Прохора — і мов та хмелина коло його в'ється. Що горда, то й горда, а він спогляне — і очиці спустить; всі вже помітили, і ото вже хвалились: «Будемо ж добре та й добре гуляти на весіллі! Нехай господь парує, коли собі прийшлись до пари!»

IV

А багатирка була Марусина мати з Діда-прадіда: у неї в світлиці під столом були закопані ще якісь пилявські гроші, то сподівались гульні на всю Гетьманщину. Прохор був собі так, небагатий козак: його панотець на осаульстві батьківщину надполовинив, щоб то од значного товариства не одрізнитись; так, отже, його Прохоркові пара випадала якраз до поправи. Чи дивувався ж хто, чи ні, як та гординя, Маруся Ковбанівна, хлопця собі принадила, — а може, хто й завидував Осауленкові, як то він доступивсь до такої кралі, аж тут по селу грянула інша чутка поміж молодіжжю: Прохор Осауленко до вбогої сироти Оринки Лободівни горнеться. Чи вона його як уразила в серце, та гордівниця, чи він роздумавсь, а вже проводить з вулиці Оринку до самої хати, і вона на його квітками з города середу дня кидає.

V

Що ж наша Ковбанівна?.. То була мовчазлива, а то ще гірша стала; мов малювання яке пишне, сидить було на лаві в матері. У неділю було зайдемо до старої Ковбанихи на отченаш, то й Маруся, вернувшись із церкви, увійде в світлицю та, не скидавши блават своїх і золотого дівоцького кораблика, так і сяде коло віконця. Сонечко вдарить по тих дукачах препишних, по тому брузументі сутозолотому... сяє Маруся — квітка квіткою! Ще задумається трохи; брівоньки ті якось ніби насупить, — аж чогось сум бере, на неї дивлячись: важке щось на думці в неї, а краса її грізна якась ізробилась...

А до неї — прочували ми глухо — залицявся, через свого осаульця, сотник, старий Байдак. Удівець був і бездітний, а грошей сила, то нехай би, каже, кому-небудь після мене досталось. Одказала Маруся: «Хіба я зроду грошей не бачила?»

Не зважився пан сотник і старости присилати, щоб не скепкувала вродлива Ковбанівна. Коли ж чуємо — по селу туркіт, туркіт. Сам сотник ридваном курить до вдовиної хати. З ким родичі поважні у ридвані. Козацтва купа комонником — пишно й гучно завітав пан сотник до Ковбанихи.

VI

Тут же ми, каже бабуся, дивуємось тому поїзду, а тут дівчата як гукнуть по селу:

Ішли дружечки у три рядочки,

Ориночка та й попереду!..

Дівич-вечір збирає вже Орина Лободівна: хустки подавала за Прохора Осауленка. Так от що воно єсть — той сотницький поїзд: се ж наша краля хоче весілля весіллям заломити, місяця сонцем загасити!... Так і єсть! Маруся, мов зоря красна, то в одну, то в другу хату до свого роду, до близьких сусід і приятелів — на дівич-вечір дружок збирати. Вся в золоті, в шовках. Там одна плахта — павине перо — пар двох волів чумацьких стояла, а коралям і ціни нема. А сукня ж то з золотими усами!.. Вже справді так було як співають:

Ішла дівчина через бір,

А на їй сукня в вісім піл.

Як стала сукня сіяти,

Стала діброва палати...

Народ так і поринув до Ковбанишиної хати. А в Ковбанихи — всі знали — в льоху стоїть дві бочки старої оковитої, що ще Ковбаня спустив у льох про весілля любої доні, та дві бочки меду, що зовуть п'яне чоло, або спотикач, — такого, що од одного кубка спотикатимешся. Оце ж уже козацтво познімало з себе пояси і на поясах ті всі бочки витягують і ставлять на зеленому моріжку, поклавши під бочки колодязну цямрину, щоб краще було точити. Чутка така пішла (як ті люде зараз і довідались!), що стара Ковбаниха покине будиночок і дворище своє, до сотника з дочкою і з усею худобою в хутір його Піжмурки перебереться, то всі трунки на весіллі добрим людям вичастує. А се, бачте, воля така Марусина була, щоб і мати не жила в нелюбому їй селі.

VII

Що ж то за весілля скоїлось, то й сказати не можна! Уся сотня гуляла три дні і три ночі; самих порохів дві мірки вистреляли. Гармати до вдовиної хати попривозили. Родичі молоді з гармат у воротах стріляли, а козацтво знов з гарматами та з самопалами молоді добувало. Сотник верхи, сивий як голуб, у золотому жупані, в собольовій шапці з оксамитним зеленим верхом, а кінь під ним сірий, як рябець, кінь турецький, — такий кінь, що й старий на йому молодим здається. Так через гармату й перескочив.

А як до вінця їхали, то — госпode мій! — вісьмерик волів з Піжмурок пригнали, таких, що кожна пара незчисленні гроші коштує. Сотник у чумацтві кохався. Та ще привезли якогось німецького воза, довжелезного, що й у дворі не зміститься, та того воза самими киндяками й вислали, аж по люшнях, по колесах теліпається, на вїя киндяк лягає, а волам роги, як те вільце, червоними та блакитними широченними стрічками ввили, вінки з дубового листу та з золотих гвоздиків на шиі волам повішали. То були пишні воли, що вола аж до Землі звисають, а то — наче вві сні тобі ввиджується. Князь із молодію княгинією сидять високо на тому возі, а навкруги свахи, дружки, світилка з мечем і музики; козацтво верхи, і спереду і ззаду. Простягся поїзд до самої церкви.

VIII

І то ж то в церкві було всім диво, що дві парі разом будуть вінчатися: Маруся Ковбанівна з сотником Байдаком, а Орина Лободівна з Осауленком Прохором. Справді, каже бабуся, як сонце погасить місяця на небі, так Маруся погасила і красою, і пихою багатою нелюбу їй пару. Хто бачив її в церкві-не всяке протовпилось, і я, каже бабуся, тільки коло церкви стояла та на ті воли дивилась, та дивом дивувала, що зроду таких волів з такими пишними рогами не бачила... Так хто бачив, кажу, Марусю в церкві, вжахалися з її краси дивної. Біла якась вона зробилась, тільки трошки краски по щоках розливалось та губоньки аліли; та ще лучча, ще краща, ніж було як з Осауленком любиться. Очі сіяють як зорі, — справді, кажуть, як зорі ті очі сіяли. Згорда позирала на Осауленка і на його Орину, сироту вбогу. Та, як голубка полохлива, до свого подружжя хилилась. І Осауленкові було якось ніяково. Бог його вже знає, що в його на душі було тоді, а послі об'явилося... Нехай господь од такого боронить всякого чоловіка хрещеного... Бодай би лучче такого й не чувати!

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купити: https://tellnovel.com/ru/kul-sh_panteleymon/vibran-opov-dannya

Текст предоставлен ООО «ИТ»

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию: [Купити](#)